

מה אפשר לעשות עם ילד מאתגר? תיאור תהליך חינוכי-טיפולי

מרב שרון

יוסי לומד בבית ספרנו, מרכז אלון בקיבוץ אלונים, השייך לרשת ברנקו וייס, זו השנה הרביעית והוא בכיתה י"ג. הוא הגיע אלינו מבית ספר לחינוך מיוחד להפרעות התנהגות, והשתלב אצלנו בתכנית המיועדת לתלמידים בעלי קשיים רגשיים הבאים לידי ביטוי בהתנהגות. תכנית זו מתאפיינת במסגרת ברורה, קבועה ועקבית. הצוות נעזר בכלים התנהגותיים על מנת לחזק את התלמידים לשמור על הכללים ולעודד אותם לשיתוף פעולה.

יוסי אוהב להגיע לבית הספר והנוכחות שלו מלאה. הוא המשיך לכיתה י"ג על מנת להתחזק רגשית ולגשת לכמה בחינות בגרות. יש לו כישרון מיוחד לריקוד (ברייקדאנס) ואהבה לספורט.

יוסי נולד לאם המוכרת כצרכנית סמים, ואף ישבה בכלא, ולאב עם עבר פלילי. יש לו שלושה אחים. בילדותו המוקדמת עבר טראומות רבות וחוויות נטישה. הוא הוצא מהבית בצו בית משפט בגיל שש ונשלח לקלט חירום יחד עם אחיו. לאחר חודשים מספר שולב בפנימייה יחד עם אחותו ולאחר עוד כמה שנים הוכרו כבר-אימוץ ועבר למשפחה מאמצת. האימוץ החזיק מעמד כשנה וחצי ואז נפלט מהאימוץ ועבר למסגרת בתל אביב. לאחר כשנה וחצי שולב בפנימייה שבה הוא מתגורר עד היום. בפנימייה התגלו התנהגויות קשות ביותר ואף מקרי אלימות ועל רקע זה הוא מטופל על ידי קצינת מבחן. היות שלא אומץ, אך הינו בר-אימוץ, ובהעדר עורף משפחתי, אושר למנות לו אפוטרופוס לרכוש ולגוף.

באבחון שנעשה לו בגיל שתיים-עשרה נמצאה יכולת ממוצעת-נמוכה. נמצאו קשיים בארגון ובשליפת מידע, הפרעת קשב וקשיים רגשיים משמעותיים. נמצא שיוסי יודע להבחין בין טוב לרע, אך מתקשה לבסס את התנהגותו על ידע זה.

העבודה בבית ספרנו היא מערכתית והתכנית החינוכית עבור כל תלמיד כוללת תכנית לימודים אישית, הכוללת: חונך, טיפול רגשי פרטני וקבוצה פסיכו-חינוכית. כמו כן, דרך העבודה היא על ידי יחס אישי ותמיכה לכל תלמיד, תוך דיאלוג מתמיד. הדגש בעבודת הצוות הוא על יצירת קשר ואמון המאפשרים לנו לדרוש מהתלמיד התקדמות. בתכנית הלימודים האישית הוצבו מטרות התנהגותיות ולימודיות; החונך קיים עם יוסי שיחות אישיות יומיומיות; יצרנו קשר ושמרנו על קשר קבוע עם הפנימייה; יוסי

קיבל טיפול רגשי פרטני והשתתף בקבוצה טיפולית. בנוסף, הוא טופל תרופתית לקשב וריכוז ולהפחתת חרדות, אך לא הקפיד על לקיחת התרופות.

בשנתו הראשונה בבית הספר יוסי היה חסר שקט, עם סף תסכול נמוך ונטייה להתעצבן. היה לו קושי ליצור קשרים חברתיים ולעתים אף להבין נכון מצבים חברתיים. הוא התקשה לשבת בכיתה ולהתפנות ללמידה. רמת הלמידה שלו הייתה נמוכה והפערים שלו בתחומי הלימוד היו גדולים. הוא התנהג בעיקר לפי מה שהרגיש באותו הרגע והתקשה לבטא במלים את רגשותיו. הדבר התבטא בצעקות, אלימות מילולית ואף פיזית. הוא היה מעורב בכמה אירועי אלימות, ולצוות היה עצוב ומתסכל לראות אותו שוב ושוב חווה פגיעה.

לדוגמה, באחד הימים התפתחה תגרה אלימה בין יוסי לתלמיד אחר, כמה אנשי צוות נקראו למקום לעזרת המורה שהיה בכיתה. האירוע התפתח לאירוע אלים מאוד תוך ששני התלמידים מסלימים את התנהגותם מרגע לרגע. לאחר כמה דקות נרגע מעט התלמיד השני, אך את יוסי אי אפשר היה להרגיע, והוא החל לשבור ולנפץ חפצים וכלים בבניין. אחת המורות הצליחה להכניס את יוסי לחדר שקט, שם הוא מצא מספריים ורצה לצאת לדקור איתם את התלמיד השני, אך המורה עמדה בדלת ולא אפשרה לו לצאת. יוסי הניף את המספריים לכיוונה ואיים שאם היא לא תפתח את הדלת הוא ידקור אותה. המורה שחשה מאוימת ובסכנה פתחה את הדלת והוא רץ לכיוון הכיתה שבה נמצא התלמיד השני, ניסה לפתוח את הדלת בבעיטות ואיים עם המספריים, תוך שהוא מסכן את עצמו ואת הסביבה. השומר של בית הספר נקרא לעזרה והצליח, לאחר כמה דקות ומאבק לא פשוט, לקחת את המספריים, אך יוסי לא נרגע. הוא איבד שליטה, איים, קילל וכל שרצה זה לצאת מהחדר ולנקום בתלמיד השני. הצוות הזמין את המשטרה. הוא נלקח לחקירה והושעה מבית הספר.

עם חזרתו התקיימה שיחה ובה ניסינו יחד אתו לחשוב מה אפשר לעשות אחרת כדי למנוע את הפעם הבאה. יוסי התקשה, ועדיין מתקשה, אם כי כבר פחות, להבין את החלק שלו באירוע. בחוויה שלו הוא הנפגע העיקרי שתמיד מציקים לו, והוא - רק מגיב. שוב ושוב הוא נפגע, ולנו, כמבוגרים, נקרע הלב. לצערנו לא הצלחנו למנוע את הפעם הבאה והיו עוד אירועי אלימות.

לאחר כל אירוע אלימות קיימנו עם יוסי שיחה וניסינו להבין ממנו מה קרה, מה הוא הרגיש ומה היה יכול לעשות אחרת. שוב ושוב היה לו קשה לראות את החלק שלו, הוא כעס, חשב שמאשימים אותו, צעק ולעתים אף בכה. העברנו לו מסר של לקיחת אחריות, שעליו לבחור לא לנהוג באלימות ומה הוא יכול לעשות במקום זאת. בעיקר הבהרנו לו שאנחנו לא מוותרים עליו ואנחנו יחד איתו במסע הזה. תחילה נראה היה כי שיחות אלה הן עקרות, אך במבט לאחור אנו רואים כי יוסי רגוע יותר, ויותר פעמים הוא מצליח להסביר את עצמו ולהימנע מלנהוג באלימות.

די מהר זיהינו שהצרכים הבסיסיים של יוסי לא מקבלים מענה. פעמים רבות הגיע רעב לבית הספר (בפנימייה שלו שמים דגש על אוכל מיוחד והיה לו קשה עם זה, דבר שגרם ללא מעט מריבות שם). בהחלטה מודעת התחלנו לספק לו את צרכיו אלו. נתנו לו אוכל במהלך היום. רכות התכנית הביאה לו בגדים וקיימה אתו קשר אישי יומיומי רציף והדוק. הוא היה הולך אחריה לכל מקום ומחפש אותה

בכל בית הספר כאשר "נעלמה לו". לאחר זמן, בשיחה אֶתוּ, אמרה לו הרכות שברור לה שהוא במצוקה, אך אין זה מתיר לו להתפרץ לכל מקום שבו היא נמצאת. הם הסכימו על מועד קבוע בכל יום לשיחה, וחיפושיו אחריה פחתו. היום הוא מודע לכך שחיפושיו אחרי הרכות מבטאים שהוא במצוקה, וכך הוא נותן בידינו כלי לזיהוי מצבי המצוקה שלו.

שיבצנו לו חונך גבר, ובכך, למעשה וללא מלים, הענקנו לו מודל של "משפחה" - אימא ואבא. שילוב הרכות והחונך אפשר גם לצוות להתחבר אליו יותר ולהביע אמפתיה, חלק מהצוות התקשה לעשות לפני כן בגלל חוסר השקט שלו, ההתפרצויות שלו וההאשמות מצדו שהם לא מורים טובים ואינם מקדמים אותו בלמידה.

כיוון שהלמידה עדיין קשה עבורו, הן רגשית והן עקב קשיים אובייקטיביים, התקשינו, בשנה שעברה, להרכיב לו מערכת שעות. מתוך מחשבה על עתידו של יוסי, והידעה שהוא אוהב ספורט, עזר לו המורה לספורט להתקבל לקורס מדריכי חדר כושר. יוסי לומד בקורס פעמיים בשבוע. גם שם מתגלים לא מעט קשיים. הלימודים קשים לו. קשה לו להתמודד עם המבחנים. הוא עזב את הקורס ולאחר מאמצים רבים של הצוות שלנו, הסכים לחזור אליו. נכון לעכשיו הוא ממשיך ללמוד ואמור לגשת למבחנים. אנו מקווים ומתפללים שיסיים בהצלחה.

בטיפול הרגשי הפרטני חלו תנודות בשיתוף הפעולה שלו. בחלק מהמפגשים הוא היה עייף וחסר כוחות ובחלק מהמפגשים הגיע עם אנרגיות גבוהות וגילה בלבול ומוצפות רגשית. בשנת הטיפול הראשונה המטרה העיקרית הייתה ליצור קשר בטוח ולסייע לו להתארגן לקראת שיח מובנה, שבו יוכל לעבד את התכנים המציפים אותו. במקביל נעשה ניסיון לאחזקה ושמירה על גבולות תוך שיוסי בודק אותם ולעתים אף מתנגד לטיפול. בשנה השנייה המוקד היה התסכול הרב שחש יוסי סביב הפן הלימודי והקושי בוויסות עצמי. במקביל החל יוסי לשתף באכזבה ביחס לעברו, בתכנים הנוגעים לזהותו ולדימוי העצמי שלו, ועד כמה הוא לא מאמין בעצמו. השיח הפך יותר ויותר רגשי. הפגישות הטיפוליות הפכו למקום בטוח שבו הוא יכול לשתף ברגשות תסכול, כעס ואכזבה, הן מעברו והן מקשייו הלימודיים.

ניכר כי מרחב זה הביא לרגיעה, שנצפתה במקביל גם בתפקודו הכללי בבית הספר. יוסי אף שיתף את חבריו לקבוצה הפסיכו-חינוכית בסיפורים מעברו. יום אחד נוצר לפתע קשר עם אביו, שגרם לו טלטלה. היה קשה לו לעכל את הדבר והתלוו לזה רגשות כעס, אכזבה ובלבול. הוא למד שאביו היה רקדן וזה התחבר לכישרון המיוחד שלו בריקוד וריגש אותו. הקשר לא התמיד. שוב הוא חווה דחיה ופגיעה, ואנו עמדתנו מן הצד וכל שנותר לנו היה לחבק אותו ולעזור לו לעבד את החוויה.

נכון לעכשיו יוסי עדיין מתגורר בפנימייה, הוא קיבל חדר של בוגר, כדי להכין אותו לחיים עצמאיים. קיבל פטור נפשי מהצבא בשנה שעברה, אך כרגע הוא רוצה לשנות את ההחלטה ולהתגייס. האפוסטרופוס שלו, דמות נוכחת יציבה ומשמעותית בחייו, עדיין מסייע לו ונמצא שם בשבילו, על אף שעל פי החוק סיים את תפקידו מרגע שיוסי הגיע לגיל שמונה עשרה. לפני שבועיים נתפס בפנימייה עם סמים והתברר שגם מכר סמים לאחד הילדים בפנימייה. לידיעתנו הפנימייה אמורה להגיש תלונה במשטרה.

שוב יוסי מצא את עצמו במצב שרוצים להוציא אותו מהפנימייה ואין לו לאן ללכת. חוויית דחיה נוספת. האפוטרופוס מנסה לסדר עבורו דירת מעבר דרך עמותת "גשר".

דמות משמעותית נוספת בחייו של יוסי, וחלק ממעגל התמיכה שלו, היא אם המשפחה המארחת שאליה יוצא בשבתות וחופשות. בתה עשתה שנת שירות בפנימייה שבה התגורר ונהגה להביא אותו לביתם. כך נוצר הקשר. יוסי אוהב אותה וקורא לה אימא. יצרנו גם אתה קשר, קיימנו שיחות רבות, שיתפנו וניסינו לעזור. גם לה לא היה פשוט להתמודד עם ההתנהגויות שלו. אנחנו, יחד עם האפוטרופוס, עדיין משתפים אותה בכל ומנסים לתמוך בה כדי לגרום לה להמשיך להיות שם בשבילו למרות הקושי.

במבט על התהליך, יוסי התחזק רגשית, אין ספק בכך. עדיין לא ברור איך יסתדר בעתיד. האם יצליח בצבא? האם יצליח לשמור על עבודה קבועה ולהיות אזרח אוטונומי ומועיל לחברה? הוא יודע לדבר את הרגשות שלו וסומך עלינו, אך עדיין קשה לו לתת אמון וליצור ולשמר קשרים. אנחנו מתבוננים אל העתיד בדאגה גדולה, ומקווים שהתהליך שעבר בבית הספר ישמש לו תשתית להמשך טוב ושיוכל לסמוך על מבוגרים אחרים בעתיד.

פינה חמה תישאר לו בלבנו תמיד.

מרב שרון מנהלת את מרכז אלון ברנקו וייס בשש השנים האחרונות, עובדת בבית הספר
מזה 20 שנה.